

16 Tidningen Hemvärnets snabbkurs i foto

Av Ulf Ivarsson (Fotograf Anders Kämpe sakgranskade och bidrog med de flesta bilderna.)

Är du yrkesfotograf eller duktig amatör kan du sluta läsa här. Detta är skrivet för folk som måste fotografera till sina artiklar på webben eller i bataljonsbladet men inte kan ett dyft om tekniken.

16.1 Först några ord om kameraalet

Kameror med fasta objektiv är tillräckliga för familjealbumet men med en sån kommer man inte långt som pressfotograf. Redan kameror med variabel brännvidd (zoom) är bättre. Men mest användbara är systemkamerorna (se bild ovan) som kan ha olika objektiv. Den här kursen utgår från att du har en sån. Om du inte har det kommer du förmodligen att börja spara till en när du läst färdigt.

16.1.1 Film eller minneskort?

Den gamla hederliga kameran med film är på utdöende. Hösten 1999 kom enbart vanliga kort ("påsiktsbilder") till tidningen Hemvärnet. Hösten 2006 inte ett enda. Men det finns avigsidor med den nya tekniken. Digitalkameran är extra känslig för fukt och kyla. Batterierna lägger snabbt av i minusgrader.

16.1.2 Lagring

Innan man satt sig in i funktionerna kan tekniken för många te sig avskräckande krånglig. Efterbehandling och arkivering av bilderna kräver investeringar i program och i längden kanske en extra hårddisk eller månadsavgift för ett arkiv på nätet. Man måste avsätta en hel del tid för inläring, nu handlar det ju om att själv "kopiera" sina bilder.

16.1.3 Efterbehandling

Ett enkelt bildredigeringsprogram kan du dock ladda ner gratis från nätet. Det går även bra med en billig variant av Photoshop, "Photoshop Elements 5". Det har allt du behöver som amatör och kostar under tusenlappen. På köpet får du en bilddatabas.

16.1.4 Snabbt

Digitala bilder är användbara direkt. Ingen omväg över labbet behöver tas. De kan skickas till användaren var som helst och när som helst utan egentlig kostnad.

För att få bästa resultat använder proffsen en skärmkalibrerare (cirka 3000 kronor). Då ser man nämligen färger och ljusstyrka på samma sätt som kameran levererar. Man kan efterjustera bilden utan att drabbas av överraskningar när den kopieras på papper eller trycks.

16.1.5 Inställningar

Innan vi börjar fotografera måste vi lära oss några inställningar som är typiska för digitalkameran.

Råformat

Råformat är mer "förlåtande" än jpg men finns oftast bara på digitala systemkameror.

Då kan bilder som annars hade blivit dåliga i jpg räddas genom efterbehandling i t.ex. Photoshop.

16.1.5.1 Format

Eller bildkvalitet. Du har säkert hört talas om jpg-filer. Bilder som e-postas är ofta i formatet jpg, som betyder att bilden komprimerats, tryckts ihop för att inte bli för tung att hantera i överföringen. Du kan välja att fotografera i jpg-format enbart om du bara jobbar för webb-publicering. Ska dina bilder tryckas i en tidning och särskilt om de ska vara tre spalter eller större måste du ställa om kameran till jpg fine, TIFF eller råformat. Annars räcker informationen i bilden inte till och den tryckta bilden blir taggig på grund av att bildelementen börjar synas (se bilden ovan).

På tidningen Hemvarnet tar vi emot tunga bilder på en CD/DVD-skiva. (även på: foto.hemvarnet@pub.mil.se)

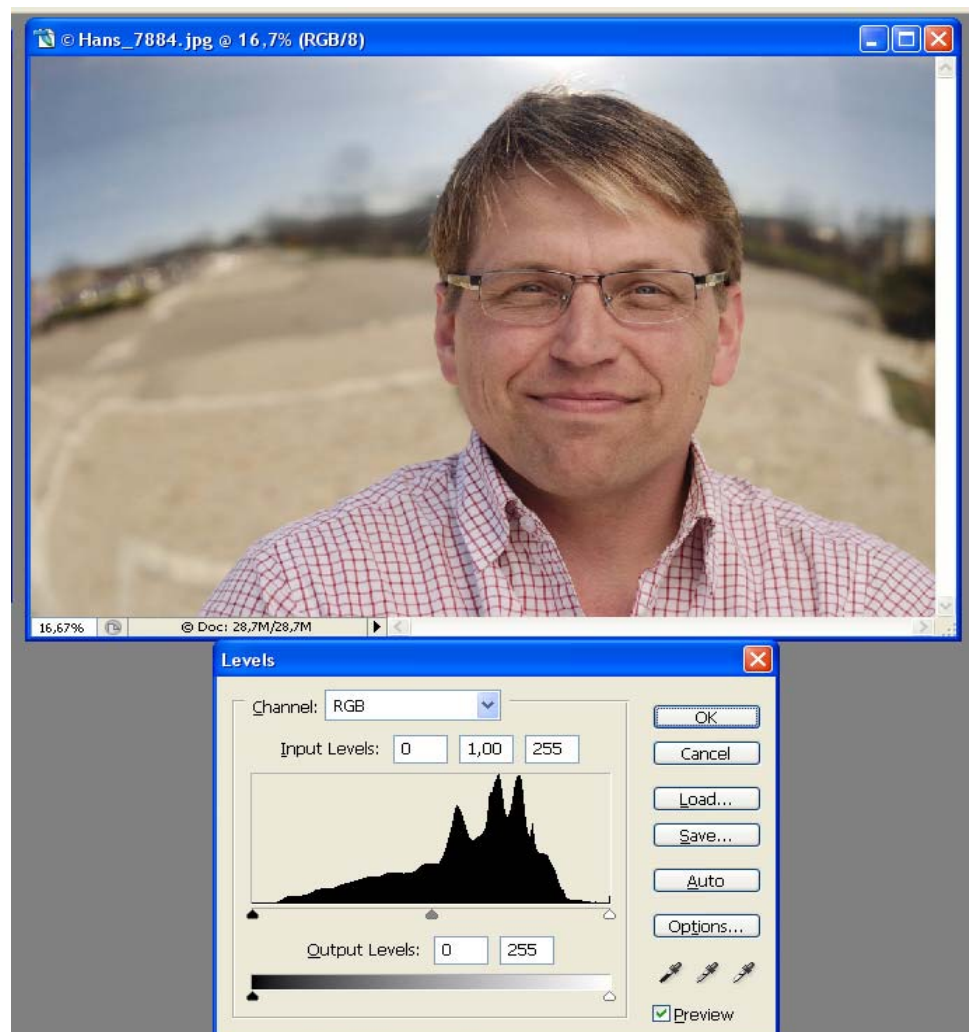
16.1.5.2 Vitbalans

Direkt solljus, moln, skugga, lysrör, glödlampor eller blixtnedslag innehåller mer eller mindre av ljus av olika våglängder. Man säger att färgtemperaturen skiftar. Det spelar ingen roll när människan betraktar omgivningen, men kameran måste ställas in för att återge rätt färger. Detta kallas vitbalans och vi kan välja att låta kameran ändra vitbalans automatiskt eller ställa in den manuellt. Läs hur man gör i den manual som följde med kameran.

16.1.5.3 Känslighet

Förr hade fotografen med sig filmrullar för olika ljussituationer. Med en digitalkamera kan man ”byta filmrulle” när man vill. Känsligheten kan ställas in för lysrör, glödlampa, starkt solljus etc. Det går att fotografera även i dåligt ljus. Priset man får betala är en brusig, grynigare bild. Förr i tiden hette det att man ”pressade” filmen.

Normalinställningen är 100 ISO och sen kan man välja på en skala uppåt och neråt beroende på ljusstillgången. Mellan 200 och 400 ISO kan man ha en tillräckligt snabb slutartid för att undvika skakningsoskärpa när man tar bilder på fri hand. Oskärpa beror också på hur ljusstarkt objektiv man har. En billig standardzoom har tyvärr dåligt ljusinsläpp. Då får man öka ISO-talet för att vara på den säkra sidan. Risken ökar då för brus. Med digitalkamera kan du kan få ett hum om resultatet genast.

16.1.6 Histogram

Kontrollera exponeringarna i bildfönstret genom att titta på histogrammet. Det ska se ut mera som ett alplandskap än svenska fjällen. (Se exempel ovan)

16.1.7 Exponering och blix

Du har gjort dina grundinställningar och nu är det snart dags att börja fotografera.

16.1.7.1 Exponeringsautomatik

Du kan i regel välja mellan program-, bländar-, slutar- eller manuell inställning. Kameran fungerar bra med programinställning. Då slipper du fundera på tekniken och kan helhjärtat ägna dig åt att komponera bilderna.

Efter en tid kommer du att upptäcka hur bra det är att själv bestämma bländare eller tid. Själv har jag bländarautomatik som standard. Jag ställer då in bländaren och kameran anpassar tiden. På detta sätt får jag kontroll över skärpedjupet. Liten bländare (hög siffra) ger stort skärpedjup. Stor öppen bländare (låg siffra) ger kort skärpedjup. Tänk dig hur pupillen blir stor i mörker men liten i solljus. Eller med andra ord: Jag bestämmer om bakgrunden ska vara skarp eller oskarp. Fotograferar du porträtt är detta jätteviktigt.

16.1.8 Autofokus

Autofokus gjorde alla till fotografer. Kameran ställer själv in rätt avstånd. Vill du komponera om bilden håller du ner avtryckarknappen halvvägs, så behålls avståndet och andra inställningar medan du vrider kameran.

16.1.9 Blix

Med den inbyggda blixten kan man lätta upp ansikten i motljus utomhus, men inte mycket mer. Inbyggda blixter har också mycket kort räckvidd. Strax bakom objektet blir allt mörkt medan ansiktet på den du vill plåta kan bli helt urfrätt. Står objektet inomhus och nära en vägg blir det istället en hård skugga.

Betydligt bättre är en vridbar extern blix som man sätter på kameran eller håller vid sidan om med en kabel kopplad till kameran. Den förmår också kasta ljuset åtskilliga meter. Tak och väggar fungerar som reflektorer. Om man slår blixten i taket sprids ljuset så att det träffar objektet från olika håll och man slipper de hårdaste skuggorna. (Se bilder ovan)

16.2 Bra bilder

Och nu till det viktigaste. Hur gör jag för att få bra bilder?

16.2.1 Skärpa

Oskarpa bilder är det väl ingen som gillar? Jo, oskarpa som beror på att objektet rör sig är effektivt. Se nedan under *Rörelse*. Oskarpa beror ofta på att man är ostadig på handen i kombination med långa slutartider (svagt ljus). Leta då efter ett stöd för kameran. Finns inget tillämpar jag "Sara", alltså ställning, andning, riktning och avfiring. Stå lite bredbent och något vänd från objektet, rikta, andas ut till hälften och krama av.

Dåligt exempel. Håll kameran med båda händerna för skarpa bilder.

I svåra ljusförhållanden eller om objektet är diffust (granskog eller en uniform m 90 kan ge problem) ger autofokusen upp och då kan objektet lätt bli oskarpt. Misströsta inte, det går att ställa in avståndet manuellt. Se kamerans manual.

Glöm inte stativet, som ger de skarpaste bilderna. Ett enkelt enbensstativ rymms i väskan. Träd, biltak eller ak 4-an går också att använda som stöd.

16.2.2 Inomhusbilder

Ett svårt område. Befintligt ljus är bäst, men ofta måste man använda blix. Porträtt är svårast inomhus.

Ett knep kan vara att sätta personen i en fönstersmyg. Många inomhusmiljöer som vi rör oss i är mörka och belamrade med stolar och bord. Lektionsrum och filmsalar är otacksamma lokaler att fotografera i.

Taken kan vara mörka och ge dålig reflektion för blixtljuset. Kontor och folk framför en dator ger sterila och tråkiga bilder. Be personerna följa med ut istället. Tar du ändå en bild inomhus, tänk då extra mycket på råden under rubriken Reportagebilder.

16.2.3 Utomhusbilder

I skapligt dagsljus kan man alltid få bilder. Det behöver inte alls vara sol från klar himmel. En molnig himmel är avgjort bättre.

Skiner solen ska du i regel ha den i ryggen. Medvetet komponerade motljusbilder kan dock bli effektfulla.

16.2.4 Motljus

Bilden till vänster är utan reflektor, den andra med.

Du kan även ta porträtt i motljus men då måste du lysa upp ansiktet med en reflektor. Fotohandeln säljer vikbara sådana för runt tusen kronor men en vit kartongbit duger. Eller sätt på blixten för att lätta upp.

Mörk skog lurar kameran att exponera för mycket. Dra ner två bländarsteg. I snölandskapet däremot tror kameran att den ska exponera kortare tid.

Öppna bländaren två steg och släpp in mer ljus. I kamerainstruktionen kan du läsa om hur det går till.

16.2.5 Fotografera under svåra förhållanden

Regn, kyla och mörker är inte att leka med. Ha alltid ett extra batteri till kameran i din varma ficka. Skydda kameran mot väta. Be någon hålla ett paraply över fotograferingen. Undvik att utsätta utrustningen för stora och snabba temperaturväxlingar. Det blir kondens i optiken som tar tid att torka. Skaffa dig en kameraväska modell ryggsäck och packa prylarna stadigt. Ta med reservbatterier till blixten. Zoom-objektiv i alla ära, men i skymning och regn är ljusstarka objektiv väldigt mycket bättre. De är dyra, men kan göra att du faktiskt kommer hem med bilder.

16.2.5.1 Människor

Porträtt kan tas på många olika sätt. Skärpa genom långa brännvidder är bra. Det är tillåtet att experimentera.

16.2.5.2 Porträtt

En huvudtyp är bröstbilder eller närbilder på ansiktet. En annan är helkroppsbilder i en intressant eller vacker miljö. I första fallet väljer du om möjligt ett objektiv med lite större, fast brännvidd till exempel 80 millimeter. Det är ljusstarkare än din zoom. Poängen med detta lilla tele är att det är lätt att trola bort bakgrunden och samtidigt få skärpa i ansiktet. I det här fallet är det faktiskt en nackdel att digitalkameran ger större skärpedjup än fotografering med film.

När det gäller miljöbilden behövs ett kortare objektiv med brännvidder mellan 24-55. Här tycker jag att ditt universalobjektiv duger bra till att börja med. (Se ovan)

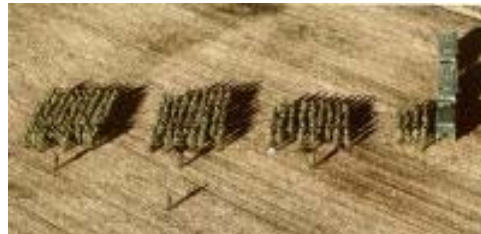

Reka två-tre lämpliga platser för porträttet innan du träffar personen. Prata med honom eller henne och försök få vederbörande att slappna av.

Ansikten modelleras med ljusets hjälp – det naturliga ljuset och blyxtljus vid behov.

Bläddra i en dagstidning så ser du att yrkesfotograferna experimenterar vilt med porträtten. Stjäl idéerna!

16.2.5.3 Gruppbilder

Är en fasa för varje ambitiös fotograf. På tidningsredaktioner ser man med avsmak på denna kvarleva från fotografins barndom.

Det enklaste rådet är: Vägra! Tyvärr måste man ibland.

Den erfarne fotografen är då noga med att välja bakgrund och arrangera sällskapet så att alla syns. Man kan be främsta raden att sitta ner och låta de längsta stå i bakersta raden.

Ta många bilder. I en grupp människor finns alltid risken att någon blinkar i exponeringsögonblicket. Prova olika bländare och avstånd. En av de få originella gruppbilder vi haft i tidningen är en flygbild över en uppställd hemvärnsbataljon. Frivilliga flygkåren hjälpte då till.

16.3 Reportage

Bilder ska samspela med texten och locka till läsning. Reportagebildens uppgift är att engagera läsaren och den måste därför berätta något på ett oväntat sätt. Att bara gå runt och trycka av bilder på folk som står rakt upp och ner är således bortkastat. Här gäller det istället att vara en aktiv fotograf.

Grundläggande är att vara med där det händer.

Jag befann mig flera timmar på fjället en gång och väntade på att en norsk soldat skulle passera en svensk postering.

Bilden tog några sekunder att ta. Den blev inget fotografiskt mästerverk, men är unik.

Var inte rädd för att arrangera bilden. Säg åt rikshemvärnschefen att lägga sig på båren (Roland Ekenberg skulle förmodligen göra det).

Välj miljö...

...bakgrund, personer och aktivitet utifrån en idé om vad du vill ha. När jag kommer fram till en skjutvall, ett kok eller ett stabstält börjar jag genast fundera på hur bilder skulle kunna tas.

Gå nära.

Gå mycket närmare än du någonsin tänkt dig. Du har säkert sett turister fotografera sina vänner på 20 meters avstånd. Det blir sällan bra.

Fånga ögonblicket

Låt inte människor stelna till utan plåta i de ögonblick de viftar eller pekar med hela handen. Bilden måste renodlas.

Telefonstolpar ska inte växa ur huvudena på folk. Är det en signalist vid sin radio se då till att benen på åskådarna inte kommer med.

Lägg dig istället ner på marken alldeles intill och rikta kameran snett uppåt (glöm inte att slå på inbyggda blixten) så blir resultatet bara signalist, radio, trädkoppar och himmel. Eller kliv upp på en sten och plåta uppifrån. I enklaste fall räcker det med att vrida kameran så händer det alltid något. Lek med perspektivet!

16.4 Vidvinkel och tele

”If your pictures aren’t good enough, you aren’t close enough”

De flesta reportagebilder för tidningen tar jag med vidvinkelobjektiv och tätt intill objektet i enlighet med den berömde krigsfotografen Robert Capas valspråk: ”If your pictures aren’t good enough, you aren’t close enough”.

Men rör det sig om brännvidder på neråt 18 millimeter får man vara försiktig med ansikten, eftersom näsorna lätt blir oproportionerliga.

För porträtt är ett 80 millimeters objektiv utmärkt och i vissa fall kan man ha glädje av ett 300 millimeters objektiv (stridsskjutningar, flygplan, o-platser). (Se bild ovan)

16.4.1 Skapa djup i bilden

Vi ser omvärlden i 3-D, men bilder är tvådimensionella, platta. Komponera därför bilden så att den ger djupkänsla genom att ta med något föremål i förgrunden.

Vidvinkel ger också en upplevelse av djup, men se upp med alltför förvrängda perspektiv.

16.4.2 Rörelse - Stillbilder kan bli rörliga!

Anta att du ska fotografera en mc-ordonnans i full fart. Du kan då antingen följa mc:n med kameran i en jämn panorering medan du exponerar på en längre tid. Bakgrunden blir nu oskarp medan ekipaget avtecknas tydligt, särskilt om du använder blix för att frysa rörelsen. Eller också håller du kameran stilla när ordonnansen far förbi. Då blir mc:n suddig i färdriktningen medan bakgrunden blir tydlig. I båda fallen ger bilden en intryck av rörelse.

Ett avancerat sätt att skapa rörelse är att vrida på zoomen under exponeringen. I svagt ljus då blix används kan den med fördel ställas in på "slow sync". Slutaren släpper då in en del av det naturliga ljuset innan blixen utlöses. Resultatet kan bli en trevlig kombination av skarpa och oskarpa partier, som antyder rörelse.

16.4.3 Ta många bilder

Nu kan man plåta hur mycket som helst utan extra kostnad. Ta många bilder, men gallra hårt så att du minimerar efterarbetet. Chansen att få hem bra bilder ökar med många exponeringar. Det vet yrkesfotograferna, som attackerar med långa serier. Jag fick en gång en riktig tankeställare. Det var fråga om en omslagsbild på en mc med skidor. Två rullar gick åt och ändå var det bara det allra sista negativet som dög.

16.5 Sammanfattning

Bra bilder skapas så här:

- Var med där det händer
- Gå nära
- Komponera, låt kameran sköta tekniken

Sen var det bara en sak till: Rutin.